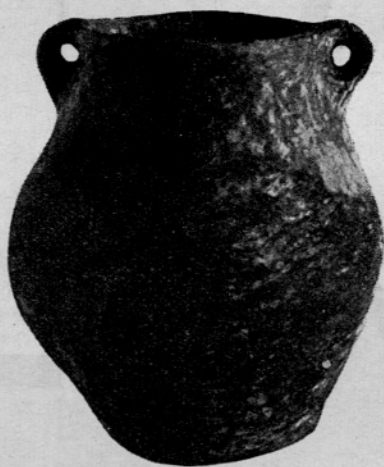

DVIJE POSUDE BODROGKERESZTURSKEG TIPRA IZ SRIJEMA

STOJAN DIMITRIJEVIĆ

Na dvije krajnje točke Srijema — na zapadnoj strani u Sotinu (kot. Vin-kovci), a na istočnoj u Surčinu (kot. Beograd) — nađene su još prije I. svjetskog rata dvije tipične bodrogkereszturske posude. One do sada nisu bile objavljene, ali je poznata jedna velika bodrogkereszturska posuda iz Vučedola, koju je publicirao V. Hoffiller.¹

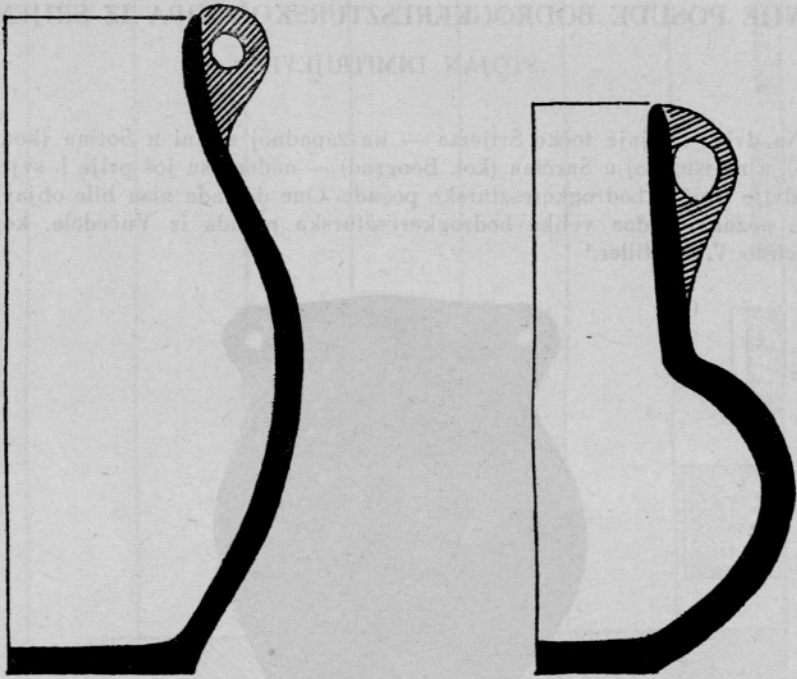
Sl. 1

1. Primjerak iz Sotina (Sl. 1, 2a) predstavlja niski, blago profilirani tip amfore tako zvanog »Milchtopfa« sa dvije ušice ispod usta, odnosno uz usta posude. Modelacija je pravilna, površina nije naročito ravna, a sive je i sivo-smede boje, te pokazuje ostatke firniza. Neukrašena je. Visina: 11,5 cm. Prom.: usta: 6,8 (na ušicama: 9,5) — trbuha: 10,6 — dna: 6,2 cm.

Nađena je na »Skendric« u Sotinu (parcela br. 2556, katastar od prije I. svjet. rata) u tadanjem vinogradu Lovre Drobine, 60 cm duboko na jednom ognjištu s još jednom manjom posudicom, koju danas više nije moguće identificirati. Posuda je došla u Arheološki muzej u Zagrebu negdje prije 1900. godine.

¹ C. V. A. I., Pl. 5, 4.

2. Posuda iz Surčina (Sl. 5 a,b; 2b) pripada također istom manjem tipu, ali je uobičajeno raščlanjena na cilindrični vrat sa ušicama ispod usta i na zaobljeni trbuh. Dobro je modelirana, iako relativno debljih stijena. Danas je tamno sive boje, dok je ranije pod inače slabo sačuvanom politurom bila crne boje. Bogato je ukrašena urezanim i žigosanim ukrasima, dosta nepažljive izvedbe. Inkrustacija je izvrsno sačuvana. Žigosani ubodi u grupama od po tri nalaze se samo na jednoj (prednjoj) polovini vrata u kombinaciji sa snopom paralelnih, horizontalno urezanih crta. Vratni pojas je podijeljen inače na dva pravokutna ukrasna polja.

Sl. 2 a, b

Čitava površina trbuha ukrašena je motivom šahovske ploče. Vrat posude je djelomično oštećen, ali je nadopunjen sadrom. Vis.: 10,1 — vrata: 4,5 cm. Prom.: — usta: 4,8 (na ušicama: 7,4) — trbuha: 9,2 — dna: 4—4,5 cm.

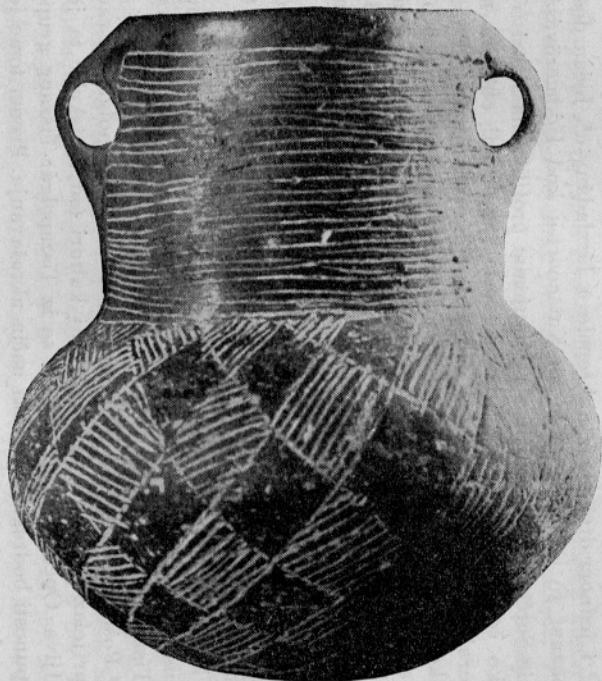
Posuda je nađena u vinogradu Ivana Pleše u Surčinu, a došla je u Arheološki muzej u Zagrebu kao dar 1905. godine.

Obje posude pripadaju najkarakterističnijem obliku bodrogkereszturske keramike tako zvanom loncu za mlijeko, odnosno »Milchtopf«-u, koji se pojavljuje u nekoliko varijacija. Počevši od vrlo izduženih, elegantnih oblika, pa do prilično niskih i zdepastih tipova, te od blago profiliranih s jedne strane do oštro raščlanjenih profila s druge strane, postoji niz međuoblika. Oni se međutim uvijek pridržavaju jednog temeljnog oblika, koji u pravilu ima po dvije ušice nasuprot postavljene uz rub usta posude.

Primjerak iz Sotina, koji pripada blago profiliranom niskom amforastom tipu (»Milchtopf«-a), ima najbliže analogije u jednom primjerku iz nekropole kod

Sl. 3 a

Sl. 3 b

Magyartés-a² i jednom drugom iz nekropole u Jászládány-u³. Jedan dosta sličan primjerak poznat je i iz nekropole na Kotacpart-u kod Hódmezővásárhely-a.⁴

Posuda iz Surčina pripada tipu s raščlanjenim profilom na vrat i trbuh, koji je podjednako čest, kao i onaj prethodni. Našoj je posudi oblikom najbližiji jedan primjerak s Kotacparta.⁵ Jedan vanredno lijep primjerak iz Pusztaistvánháze⁶ ima također sličnosti s našom posudom, ali ima dosta bikonično profilirani trbuh. Po načinu ukrašavanja veže se posuda iz Surčina uz tri primjerka iz Pusztaistvánháze,⁷ jedan primjerak iz Tiszakeszi-a⁸ i jedan iz Jászládány-a.⁹ Sva tri primjerka iz Pusztaistvánháze upotrebljavaju i urezivanje i žigosane ubode, kao načine ukrašavanja, odnosno ukrasne tehnike. Druga dva primjerka upotrebljavaju samo urezivanje. Direktno analogije za sam ukras posude iz Surčina za sada mi među bodrogkereszturskim predmetima nisu poznate. Jedino su grupe žigosanih uboda uobičajeni ukrasni motiv. Kvadratna dioba površine međutim nije rijetka, kako to pokazuju neki objavljeni primjerci.¹⁰ Općenito uzevši ukras trbuha surčinske posude ima mnogo više srodnosti sa ukrasnim koncepcijama Tiszapolgár-Tiszaug grupe, kako to naročito pokazuju dvije posude iz Tiszaug-Kisréparta.¹¹ Pošto se uzima — posve opravdano — da Tiszapolgár-Tiszaug grupa predstavlja prijelaz ka Bodrogkereszturskoj kulturi (od Potiske),¹² ta je pojava posve razumljiva. Općenito uzevši može se iz Tiszapolgár-Tiszaug grupe izvesti gotovo u potpunosti bodrogkereszturski način ukrašavanja. Prema tome je posuda iz Surčina posebno zanimljiva ne samo zbog lokaliteta, nego i radi upotpunjavanja našeg poznavanja bodrogkereszturskog ukrašavanja.

Pojava ovih posuda, kao i one iz Vučedola u ovom području ne predstavljaju iznenađujuću, nego posve normalnu i lako shvatljivu pojavu. Komunikacione veze Tisa—Dunav uslovile su i razmjenu predmeta, pa su tako i neki keramički proizvodi Bodrogkereszturske kulture lako došli u srijemsko područje. Ovamo treba ubrojati i zlatnu pločicu iz Progara (kot. Beograd, Srijem).¹³ Ova razmjena

² Pál Patay, Kupferzeitliche Gräberfelder aus der Gegend von Szentes, *Archaeologiai értesítő*, 1943, 1—2., T. V, 1.

³ Pál Patay, Les trouvailles archéologiques du cimetière de l'âge du cuivre à Jászládány, A. E. 1944—1945 (ser. III., vol. V.—VI.), T. VIII, 7.

⁴ J. Banner, Ausgrabung am Kotacpart bei Hódmezővásárhely, *Dolgozatok IX—X*, 1933—1934, 1—2, Szeged 1934, T. XVIII, 14.

⁵ J. Banner, o. c. T. XV, 7.

⁶ J. Hillebrand, Das kupferzeitliche Gräberfeld von Pusztaistvánháza, *Archaeologia hungarica* IV, Budapest 1929, T. II, 6.

⁷ o. c. T. II, 4, 6; T. V, 2.

⁸ F. Tompa, 25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn 1912—1936, 24/25 BRGK, 1934/35, T. 18, 14.

⁹ P. Patay, Jászládány (A. E. 1944—45), T. VI, 9.

¹⁰ o. c. T. VI, 9; T. VII, 4. J. Hillebrand, Das kupferzeitliche Gräberfeld von Pusztaistvánháza (*Arch. hung.* IV), T. II, 6. Samo kod druge navedene posude iz Jászládány-a je čitava ukrasna površina kvadratno raščlanjena. Kod ostale dvije citirane posude su tako podijeljeni samo neki manji dijelovi ukrasnog polja.

¹¹ F. Tompa, 25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn (24/25 BRGK), T. 15, 5, 6.

¹² o. c. str. 55.

¹³ Ksenija Vinski, Prehistorijska zlatna pločica Bodrogkereszturske kulture iz Progara u Srijemu, *Abramićev zbornik*, Split (u štampi).

je mogla uslijediti za trajanja bilo Badenske, bilo Vučedolske kulture, vjerovatnije ove potonje. Surčin je inače poznat kao nalazište Vučedolske, a Sotin i Badenske i Vučedolske kulture.¹⁴ Vremenski se to moglo dogoditi negdje u rasponu od o. 2000. god. do o. 1800. godine pre n. e.

ZUSAMMENFASSUNG

Zwei Gefäße des Bodrogkeresztur-Typus aus Syrmien

Im Archäologischen Museum in Zagreb wird je ein Gefäß des Bodrogkeresztur-Typus aufbewahrt. Beide stammen von zwei Endpunkten Syrmiens: aus Sotin (Bezirk Vinkovci) im Nordosten und aus Surčin (Bezirk Beograd) im Südwesten. Beide Gefäße gehören zu der sogenannten Milchtöpforn. Das sanft profilierte Gefäß aus Sotin (Abb. 1, 2 a) ist nicht verziert. Das im Profil scharf gegliederte Gefäß aus Surčin (Abb. 3 a, b; 2 b) ist dagegen reich verziert mit eingeschnittenen und gestempelten Ornamenten, also auf übliche Weise von Bodrogkeresztur ornamentiert. Für die Verzierungen dieser Gefäße besteht keine direkte Analogie in den Funden von Bodrogkeresztur. Nach der Verzierungskonzeption zeigen die Gefäße eine viel engere Verwandtschaft mit zwei Gefäßen der Tiszapolgar-Tiszaug — Gruppe aus Tiszaug — Kisréparta¹¹, was ganz verständlich ist, denn diese Gruppe bildet einen Übergangsgrad von der Theiss zur Bodrogkeresztur Kultur. Unsere beiden Gefäße gelangten nach Syrmien zweifelsohne durch Tauschhandel, am wahrscheinlichsten zur Zeit der Vučedol (vielleicht auch Badener) Kultur.

¹⁴ Vučedolski nalazi iz Surčina i Sotina publicirani su u Opuscula archaeologica I. (S. Dimitrijević, Prilog daljem upoznavanju Vučedolske kulture, str. 6 i 8). Badenski materijal iz Sotina nalazi se u Arheološkom muzeju u Zagrebu i nije objavljen.